

Meža prognozēm ir aizvien lielāka nozīme

Kas Latvijā notiek ar vienvecuma egļu audzēm, ozoliem un dižskābaržiem? Kādu reālo koksnes pieaugumu uzrāda meža monitorings? Un kas notiek ar mirdzumu zinātnieku acīs pēc astoņpadsmit dažādām kontrolēm? Par Latvijas Valsts mežzinātnes institūta "Silava" darbu gada garumā saruna ar institūta direktoru JURČI JANSONU.

ANITA JAUNBELZERE

Kā Latvijas meža zinātnieki aizvadījuši nemierīgo vēlēšanu gadu?

J. Jansons: Stabili un attīstībā. Turpinājuši darbu ar sajūtu, ka esam teorētiskais atbalsts nacionālajai mežsaimniecībai. Jomas, kurās cenšamies uzturēt nacionālo kompetenci un radīt jaunas zināšanas, ir formulētas institūta stratēģijā jau ap 2008. gadu. Visas mūsu darbības rezultātā iegūtās zināšanas ir pieejamas meža nozarē.

Meža selekcijas programmā vistālākā iezīmētā aktivitāte šobrīd plānota ap 2064. gadu. Tas viens no ilglaicīgākajiem zinātnes plānošanas dokumentiem Latvijā. Ar meža selekcijas tēmu ļoti saistīts ir mežzinātnieku darbs dažāda veida klimata risku ietekmes mazināšanā un oglekļa piesaistes palielināšanā. Ar zināšanām cenšamies pierādīt it kā acīmredzamo, ka ne jau rezervāti un aizliegumi, bet gan mežsaimniecība un augoši koki ir tie, kas veicina oglekļa piesaisti un samazina klimata izmaiņu negatīvo ietekmi uz pasauli. Nereti vispārzināmu atziņu pierādīšana prasa nopietnu darbu, īpaši tad, lai formulētu tās zinātniskā literatūrā un izmantotu par atsaucēm mežsaimniecības un klimata politikā.

Turpinām nopietnu pētījumu programmu mežsaimniecības un vides mijiedarbības jomā. Šogad pirmo reizi mežzinātnes dienā meža nozares interesentus klātienē iepazīstinājām ar Zalvītes pētījumu teritoriju. Teju 100% mežainā upītes sateces baseinā ar vismaz 100 dažādu mērījumu un ierīču palīdzību vērtējam mežsaimniecības ietekmi uz dažādiem vides parametriem.

Turpinām pētījumus, kā kokus labāk nomērit un kā precīzāk prognozēt to augšanu. Jo tieši no mūsu spējas precīzi un ticami prognozēt meža koku augšanu būs atkarīgs meža kapitālvērtības aprēķins, ku-

VALDA SEMJONOVA FOTO

Jurgis Jansons: "Ja mēs pareizi audzējam jaunaudzes, tad pieauguma temps tuvākajās desmitgadēs stipri palielināsies."

ra nozīmība nākotnē tikai pieaugs.

Šogad plānojam pabeigt pētījumu par medņu lomu un vietu mežsaimniecībā. Patiesībā uz paveikto mēs skatāmies kā uz ilglaicīga darba pirmo etapu. Nedaudz priecē, ka mednis ir pirmā meža putnu suga, kura no biznesa orientētu nevalstisko organizāciju redzesloka ir nokļuvusi mežzinātnes ietvarā. Mūsu pētītie medņi ir aprīkoti ar telemetriju iekārtām, lai saprastu, kāda ir medņu uzvedība cilvēku klātbūtnē. Vai tiešām mednis, jūtot cilvēku, paniski bēg un tāpēc izmirst? Varbūt ir tieši otrādi? Varbūt šīs attiecības ir pietiekami neitrālas.

Mežzinātnes dienā prezentējam aktuālo pētījumu par platlapju mežu stabilizējošo lomu ilglaicīgā mežsaimniecībā. Mežzinātnes dienu dalībniekiem bija vienprātīgs viedoklis, ka Latvijā būtu jācenšas platlapju mežus nevis tikai saglabāt, bet audzēt – palielināt to platību un nozīmību. Visas pazīmes liecina, ka Latvijā ļoti labi jūtas ozoli. Cilvēki, kas stāda ozolus vai vēro to labo augšanu savos mežos, prasa – kāpēc mums nav ozolu selekcijas, nav stādu, nav tehnoloģijas, kā audzēt. Esam nākuši meža nozarē ar iniciatīvu izveidot ozolu mežu attīstības programmu.

Bet ja dižskābarži aug ātrāk?

Dižskābardis tomēr ir svežemnieks. Taču tas Latvijā atjaunojas un pats izplatās tālāk, kas savukārt nozīmē, ka ir pielāgojies Latvijas apstākļiem un uzskatāms par daļēji dabisku. Nedomāju, ka Latvijā ozolu vajadzētu aizstāt ar dižskābardis un teikt – ozolus tagad nē. Zinātnieki novērojuši, ka ozoli šobrīd intensīvi atjaunojas – piemēram, lāna meži ir pilni ar maziem ozoliņiem. Mēs gan īsti nezinām, kas ar tiem notiks nākotnē.

Braucot no Smārdes uz Tukumu, pirms Milzkalnes labajā pusē varam redzēt, kā viens radošs mežkopis prieku retinā, kas cirsta izlases veidā un tādēļ aizgusi ar lazdām un citiem krūmiem, mēģinājis kopt, atstājot kļavas. Rudenī, kad kļavas krāsojas, izskatās skaisti. Prieku mežs ar kļavām... Tieši tāpat mežos nāk iekšā arī ozoli. Var jau būt, ka viedoklis, ka kļavas un ozoli lānā neder, ir pārāk vienkāršots? Tam ir vajadzīga pieredze, kas rodas līdz ar novērojumiem un mērījumiem.

Ko iesākt ar pārbiezinātām egļu audzēm?

Esam pabeiguši iecerēto valsts pētījuma programmu par vienvecuma egļu mežiem. Visticamāk, mūslaiķu Latvijā politiķi vēl nav gatavi likumdošanas grozi-

jumiem – atcelt stādītajām eglēm ciršanas reglamentus un atstāt izvēli īpašnieka ziņā atkarībā no tā, vai audze aug vai sabrūk. Jo 2017. gadā neizdevās pieņemt daudz vienkāršākus normatīvu grozījumus.

Atkārtoti pārmērot simtiem audžu, esam konstatējuši, ka neperspektīvu vienvecuma egļu kokaudžu īpatsvars pēdējo 12 gadu laikā ir stipri pieaudzis. Par neperspektīvu mēs uzskatām vienvecuma egļu kokaudzi, kurā audzes resnākie koki (valdaudzē) aug tāpat kā tievākie (starpauzē) jeb pat sliktāk. Tās ir 40 – 50 gadu vecas audzes, kas vēl padomju laikos stādītas pārbiezināti. Citā valsts pētījumu programmas tematā esam konstatējuši tomēr pozitīvu paliesto koku reakciju pēc starpciršanas, bet ar nosacījumu, ka nenotiek vēja vai sniega ietekme, ko diemžēl neviens nevar garantēt.

Latvijā arvien ir dzīvs Vācijas un Polijas piemērs, kur arī šobrīd cilvēki apzināti veido ļoti biezas jaunaudzes. Ik pa laikam kāds pavirš vērotājs šos piemērus no turienes atved kā "labu ziņu". Taču Vācijā un Polijā nav attīstīta meža selekcija, turklāt tur ir zemas kvalitātes vietējo koku populācijas. Tie ir pilnīgi citi mežsaimniecības principi, mežā notiek dabiskā atlase. Nereti viņiem mežsaimniecība ir hobijs līmenī, naudu tur cilvēki pelna ar citām lietām.

Meža zinātnieks Kaspars Bušs savulaik diskusijās par to, kā pildīt PSRS prasību stādīt biezas jaunaudzes, lai ātrāk saslēgtos koku vainagi un platību pārskaitītu par mežu, teica tā: stādīt biezas jaunaudzes jūs varat, tikai neaizmirstiet nākamajā dienā aiziet un katru otro stādu izraut ārā! Šobrīd mēs zinām, ka vajadzēja raut ārā vēl citīgāk. Esam vērtējuši egļu kokaudzes, kuras izaugušas no ekstremāli zema sākotnējā biežuma jaunaudzēm – ar 400 kokiem uz ha. Un audzēm nav nekādas vainas, koksne pilnībā atbilst būvkonstrukciju vajadzībām, savukārt laba vai slikta atzarošanās ir iedzimta pazīme. Šogad šādā audzē notika ikgadējās konferences "Zinātne un prakse meža nozares attīstībai" izbraukuma seminārs, kuru rīkojām sadarbībā ar LLU.

Ja mēs gribam audzēt tehnoloģisko koksni, tad varam stādīt arī biezas jaunaudzes. Bet, ja mēs gribam kā mežsaimniecības galaproduktu audzēt balķus, tad ir jāizmanto cits modelis. Vienvecuma egļu audžu stādīšana ir racionāls un at-

balstāms kokaudžu atjaunošanas veids mežā, taču jābūt pavisam citai pieejai nekā pirms pusgadsimta.

Vai pārbaudītāji ir bieži jūsu viesi?

Šogad mēs esam pārdziņvojuši vismaz 18 organizētas kontroles. Kad savulaik pie mums atbrauca iepazīties zemkopības ministre Laimdota Straujuma, viņa kā svarīgu novērojumu atzīmēja – jūsu cilvēkiem, stāstot par savu darbu, acis ir tāds prieks un mirdzums! Bet kas notiek ar to mirdzumu, kad atnāk 18 kontroles, no kurām neviena (neviens!) neuzdod jautājumu: ko jūs, zinātnieki, esat izdarījuši, ko esat iemācījušies un devuši nozarei, ko un kā valsts varētu zinātniekiem palīdzēt? Toties nepārtraukti meklē vainas. Neko jau īsti atrast nevar, jo vainu jau nav, bet mirdzumu no acīm un prieku par darbu gan mums dabūja ārā gandrīz pavisam. Tā nu mums iet... Kontrolētāji, kas tērē miljonus, to, ko cilvēki dara, nevērtē pēc būtības. Viņi augstāki kontrolētāji kalcina zemākos, un visi viņi kļūst ar katru brīdi niknāki un nekonstruktīvāki. Tagad, ar jums runājot, gaidām deviņpadsmito kontroli...

Bet ir Latvijā daudz cilvēku, kuri domā, ka tās kontroles tiešām dod kaut ko labu. Diemžēl es nevienu politiskā spēka piedāvājumā neatradu ideju mazināt šo kontroļu un neuzticēšanās slogu, kura dēļ cilvēkiem valsts sektorā – no maza klerka līdz lielas iestādes vadītājam – ir bailes pieņemt lēmumus un virzīt procesus. Tāpēc ļoti, ļoti daudzi cilvēki labprātāk izvēlas nedarīšanu. Bet vai tad ar mūžīgām bailēm un nedarīšanu var veicināt attīstību?

Vai sadarbojaties ar Meža fakultāti?

LLU Meža fakultātē notiek lielas pārmaiņas. Pagaidām mēs tās sajūtam vadības līmenī, darbojoties Meža fakultātes padomnieku konventa sastāvā. Galvenais – mēs redzam gribu celt studentu intelektuālā līmeni, viņu noliekot augstskolas darbības centrā kā galveno prioritāti. Un to ir iespējams izdarīt, sadarbojoties un piedāvājot studentam maksimāli visu, kas pieejams Latvijas intelektuālajā telpā. Bet tagad, darbojoties par ārsta profesoru Meža fakultātē, es pats arī labāk saprotu pedagogiskā darba slodzi. Viena lieta ir sagatavot un aizbraukt nolasīt studentiem vienu vai divas vielas, bet pavisam cita,

ja jāaizpilda lekciju laiks reizi nedēļā trīs mēnešus pēc kārtas, kā rakstīja dzejnieks Ziedonis, ar kaut ko piepildāmu. Zinātniekiem tas neapšaubāmi prasa papildu resursus, jo pamatdarbs ir cits.

Kādus datus parāda meža monitorings?

Drīz beigsies meža monitoringa trešais cikls jeb piecgade. Monitoringa informācija ir ļoti dinamiska un tādēļ visiem pieejama institūta mājaslapā. Tā katru gadu mainās, un šajā skaitļu gūzmā ir arī nedaudz jāsaprot un jāmeklē orientēties. Īpaši tad, ja tiek salīdzināts gada ciršanas apjoms un koksnes pieaugums.

Jā, mums mežā ir koku pieaugums 25 – 26 miljoni m³ ar mizu, celmiem un galotnēm. Dažreiz šķiet optimistiski šo apjomu salīdzināt ar 12 miljoniem kubikmetru, ko ik gadus it kā nocērt. Bet ir jāatceras, ka nocirsto apjomu rēķina bez mizas, celmiem un galotnēm, turklāt privātajā sektorā šī uzskaitē ir gana brīvprātīga un tādēļ jo neprecīza. Nedrīkst aizmirst arī to, ka vismaz seši milj. m³ koku gadā atmirst bez cirvja vai zāga klātbūtnes.

Tas viss nozīmē, ka reāli gadā Latvijā faktiski meža koksnes resursi pieaug par apmēram trim miljoniem m³ koksnes, nevis, piemēram, 15 miljoniem, kā var likties paviršam vērotājam.

Ja mēs pareizi audzējam jaunaudzes, tad pieauguma temps tuvākajās desmitgadēs stipri palielināsies, jo jau kopš deviņdesmito gadu otrās puses tiek izmantota pavisam cita mežkopības sistēma. Bet tajā brīdī, ja tie trīs miljoni varbūt nebūs un faktiskā krājas difference aizies mīnusā, mums būs jāpierāda, ka uzkrājums būs nākotnē. Ja tagad mēs sakām, ka necērtam vairāk, nekā pieaug, tad kādā brīdī tas var arī mainīties, un plusos aiziet pēc ilgāka laika. Valsts mežos tādām brīdīm pārskatāmā nākotnē nevajadzētu pienākt, bet, ja privātie meža īpašnieki cirtīs vairāk, valsti kopumā var būt citādi. Tāpēc arvien lielāka loma ir zinātniski pamatotām prognozēm un monitoringa sistēmai.

No otras pusēs, Latvijā joprojām ir lielas pārāgušo meža audžu platības. Ir taisnība, ka mežsaimniecības intensitāte Latvijā pieaug, bet pieaug arī veco, pārāgušo mežu platības.